

Öğrenmede Evrensel Tasarım

Kapsayıcı Eğitimi Sağlamada Kuramsal ve
Uygulamalı Bir Çerçeve

Editör: Semra DEMİR BAŞARAN

Editör: Doç. Dr. Semra DEMİR BAŞARAN

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIM
Kapsayıcı Eğitimi Sağlamada Kuramsal ve Uygulamalı Bir Çerçeve

ISBN 978-625-7676-35-9
DOI 10.14527/9786257676359

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mart 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bu kitap, Öğrenmede Evrensel Tasarım anlayışına ve bu anlayışta esas olan ilkelere dayalı uygulamalara eğitimcilerin, öğretmen adaylarının, program geliştirme uzmanlarının, akademisyenlerin ve eğitim alanında karar alıcı süreçlerde yer alan kişilerin dikkatlerini çekmek üzere kaleme alınmıştır. Çünkü, son yıllarda öğrenme ve sinirbilim alanında yapılan çalışmalar ve sosyo-politik nedenlerle sınıflarda görülen öğrenci çeşitliğine yönelik farkındalık artmış, bu nedenle, mevcut programların ve materyallerin güncellenmesi ile sözü edilen çeşitliliğin ihtiyaçlarını en etkin şekilde karşılama gerekliliği gündeme gelmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Vizyon'unda işaret edilen Hak Temelli Eğitim anlayışının sağlanmasına ve her çocuğun hiçbir ayrımcılığa uğramadan eşit ve nitelikli eğitim almasına yapılan vurgudan hareketle, kitabın odağını, kapsayıcı eğitimi sağlamada ve sürdürmede son derece geçerli ve bilimsel bir çerçeve sunduğu bilinen Öğrenmede Evrensel Tasarım oluşturmaktadır. Öğrenme ve öğretme sürecini tasarlayan eğitimcilerin, öğrenci farklılıklarını kabul eden ve bu farklılıklara değer veren birey odaklı bir anlayışla bu süreci planlamaları, öğrencilerin öğrenmeye erişimlerinin önündeki engelleri tanımları, elden geldiğince bu engelleri ortadan kaldırmaya dönük gayret içinde olmaları son derece önemlidir. Çünkü engeller ortadan kalktığında hedeflere ulaşmak kolaylaşır.

En özet haliyle, Öğrenmede Evrensel Tasarım (ÖET), insanların nasıl öğrendiğine dair bilimsel verilere dayanan, tüm insanlar için öğrenme ve öğretme sürecini geliştirmeyi ve yararlı hale getirmeyi amaçlayan bir çerçevedir. Öğrenmede Evrensel Tasarım, çeşitli öğrenme ortamlarındaki farklı geçmişlere, öğrenme türlerine, yeteneklere ve engellere sahip bireyler için eğitim programının erişilebilir olması ve uygun alternatifler içermesi gerektiği görüşündedir. Evrensel Tasarımdaki evrensel kelimesi, herkes için en uygun olan çözümü ima etmek yerine, öğrencinin yeteneğini en üst düzeye çıkaran, öğrenciye uygun öğrenme yaşantıları oluşturarak, farklılıklara uyum sağlamanın gerekliliğini ve her öğrencinin mizacının benzersiz olduğunun farkına varılmasını vurgulamaktadır. Bu eser, sözü edilen anlayışın okuyucuya ulaşması için verilen çabanın ürünüdür. Bu eserle öğrenme farklılıklarına yönelik alan yazına katkı sağlamak amaçlanırken, aynı zamanda öğrenme sürecini en verimli ve etkin şekilde yürütme gayretinde olan eğitimcilere destek olmak amaçlanmıştır.

Kitapta, her biri alanlarında deneyimli uzmanlarca kaleme alınmış dokuz bölüm yer almaktadır. Her bölümde yer verilen bilgilerin olabildiğince güncel ve bilimsel bilgilerden oluşmasına, sade, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmesine çalışılmıştır. Bölümlerin başında sunulan odaklanma soruları aracılığı ile okuyucunun bölüm içeriğine ilişkin düşünmesi amaçlanmıştır, bölümde anlatılacak konulara,

okuyucunun ilgisi ve merakı çekilmeye çalışılmış, ön bilgileri harekete geçirilmek istenmiştir. Bölüm sonundaki tartışma soruları ise öğrenilen konuların yapılandırılması ve kalıcı olması amacıyla düşünülmüştür. Her bölümün sonunda, yazarlarca sunulan okuma önerileri ve web sayfası veya uygulama örnekleri yer almaktadır. Eğitimcilere derslerde yardımcı olması bakımından her bölümün PowerPoint sunumları hazırlanmıştır.

Eserin ilk bölümünde kapsayıcı eğitim olgusuna odaklanılmıştır. Öğrenmede Evrensel Tasarımı konu edinen bir kitapta ilk bölümün kapsayıcı eğitim konusunda olması ile amaçlanan, kapsayıcı eğitim ile Öğrenmede Evrensel Tasarım kavramları arasındaki organik ilişkiyi okuyucuya bütünsel bir biçimde sunmaktır. Bu sayede okuyucu, eğitim öğretim sürecine bütün özellikleri ile katılması amaçlanan gruplar hakkında bilgi sahibi olacak ve eğitim öğretim ortamlarında istemli ya da istemsiz gelişen ayrımcı kalıpların farkına varabilecektir. Her bölümde de kapsayıcı eğitim ile açıklanan kavramlar arasındaki bağlantı vurgulanmış, bu sayede bu kavramların birbirleriyle bağlantısı akılda tutulmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte bu kitap sadece kuramsal bilgilerden oluşan bir içeriğe sahip değildir. Yazarlar bölüm konuları ile ilgili örnekler üzerinden konuların anlaşılmasını kolaylaştırıcı örnekler ve uygulamalar sunmaktadırlar. Kitabın son ünitesi ise başlı başına Öğrenmede Evrensel Tasarım dostu programların hazırlanması konusunda örnekler sunarak eğitimcilerin kendi planlarını hazırlamaları için onlara ilham olmayı hedeflemektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, eserin birinci bölümünde kapsayıcı eğitimin felsefi ve hukuki temelleri ve gerekçeleri açıklanmış, Öğrenmede Evrensel Tasarım ile ilişkisi belirtilmiştir. Daha sonra küresel anlamda eğitim sürecinden dışlanan gruplara vurgu yapılarak dışlanan grupların ülkeler arasında farklılık gösterebileceği bildirilmiştir. Kapsayıcı eğitimin sağlanması ve sürdürülmesinin eğitim ortamlarına yansiyacak genel bir anlayış değişikliği ile mümkün olabileceğini belirten yazarlar kapsayıcılığın sağlanmasındaki engellerden olan olumsuz tutum ve davranışların kaynaklarını çok açık bir anlatımla sunmuşlardır.

İkinci bölümde Evrensel Tasarım anlayışından ortaya çıkan Öğrenmede Evrensel Tasarım fikrine bu fikrin mimari arka planının açıklanmasına, tanımına, amacına, ilkelerine yasal dayanaklarına ve teorik temellerine yer verilmiştir. Evrensel tasarım ilkelerinin eğitim açısından anlamı üzerinde durularak, kanıtlanmış verilere dayalı eğitim ortamlarının planlanmasının, nitelikli eğitimi sağlama ve sürdürmede son derece önemli olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde, Öğrenmede Evrensel Tasarım'ın temeli olan sinir bilimi, öğrenme bilimi ve bilişsel psikoloji ile ilgili bilgiler verilerek, ilgili araştırmalar

ışığında açıklamalarda bulunulmuştur. Beyinde öğrenmeden sorumlu ağların (duyuşsal ağlar, tanıma ağları ve stratejik ağlar) öğrenmedeki rollerine yönelik yapılan açıklamaların, öğrenme konusunda eğitimcilerin anlam dünyasını zenginleştireceği umulmaktadır. Bununla birlikte, Öğrenmede Evrensel Tasarım'ın bilimsel temellerini kanıtlamak amacıyla, Farklılaştırılmış Öğretim, Eğitim Koçluğu Modeli ve Süreç Odaklı Performans Tabanlı Değerlendirme Modeli kısaca bu bölümde açıklanan diğer konular arasında yer almaktadır.

Dördüncü bölüm, dünyada ve ülkemizde Öğrenmede Evrensel Tasarım odağında yapılan araştırmaları, engelli öğrencilere yönelik uygulamalar, programlara ve derslere yönelik uygulamalar, öğretmen yetiştirmede kullanılan uygulamalar ve farklı kültürlerle yönelik uygulamalar kategorilerinde ele alarak sunmaktadır. Bu bölüm ayrıca, Öğrenmede Evrensel Tasarım anlayışına dayalı uygulamaların etkililiğini, bilimsel olarak kanıtlanmış araştırma sonuçlarıyla ortaya koymaktadır.

Beşinci bölümde, Öğrenmede Evrensel Tasarıma dayalı fiziksel ve psiko-sosyal çevre düzenlemeleri kapsamında, sınıf içi ve sınıf dışı ortamların düzenlenmesi, öğretim yöntemleri ve materyallerinin kapsayıcı anlayışla yapılandırılması, kapsayıcı ve demokratik sınıf ortamlarının oluşturulmasından söz edilmiştir. Ayrıca Öğrenmede Evrensel Tasarımı benimsemiş öğretmenlerin bu ortamları oluşturabilmek adına neler yapması gerektiğine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Altıncı bölümde, Öğrenmede Evrensel Tasarıma dayalı programların özellikleri, programın hedef, içerik ve öğrenme öğretme süreci öğeleri açısından da ele alınıp incelenmiş, bu anlayışa dayalı programların nasıl tasarlanacağına ilişkin bilgiler sunulmuştur. Evrensel olarak tasarlanmış eğitim programlarındaki kazanımların nasıl olması gerektiğine ilişkin farklı dersler açısından örneklerin de sunulduğu bu bölümde, kapsayıcı ortamların sağlanmasında Öğrenmede Evrensel Tasarım'ın rolüne de değinilmiştir. Bu bölümde özellikle, eğitimdeki sorunların temelinin, farklılıklara cevap vermedeki yetersizlik bağlamında ele alınmasının, program tasarımı yaklaşım ve modelleri hakkında yeniden düşünme olanağı sağlayacağı vurgulanmaktadır.

Yedinci bölümde, Öğrenmede Evrensel Tasarım, ölçme ve değerlendirme açısından ele alınmıştır. Bu amaçla öncelikle eğitimde ölçme ve değerlendirme türleri hakkında bilgiler verilmiş, geleneksel değerlendirme anlayışının problemleri ortaya konduktan sonra, Öğrenmede Evrensel Tasarım'a dayalı değerlendirme'nin nasıl olacağına ilişkin kapsamlı açıklamalar sunulmuştur. Uygulayıcılar için öneriler de bu bölümde yer almakla birlikte konuyla ilgili çeşitli test ve yazılım örneklerine de yer verilmiştir.

Kitabın sekizinci bölümünde, Öğrenmede Evrensel Tasarım, teknoloji ile bağlantısı açısından ele alınmış, bölümde yardımcı teknolojiler ve teknoloji tabanlı eğitim uygulamaları, değişen iletişim araçlarının eğitimle bütünleştirilmesinin gerekliliği, başlıca iletişim becerilerini geliştirmede teknolojinin rolü, dijital iletişim araçlarının eğitime olan katkıları, eğitimde kullanılabilir teknolojik araç ve uygulamalar hakkında açıklamalarda bulunularak, örnekler sunulmuştur.

Dokuzuncu ve son bölümde ise Öğrenmede Evrensel Tasarım dostu plan örneklerine yer verilmiş, bu sayede öğretmenlerin veya eğitimcilerin kendi planlarını oluşturmada onlara ilham olmak amaçlanmıştır.

Yazım süreci COVID-19 Pandemisine rastlayan bu kitaba katkı sunan tüm yazar arkadaşlarım, süreçte yaşadıkları tüm zorluklara rağmen bölümlerini büyük bir özen ve titizlikle tamamlamaya çaba göstermişlerdir. Bu çabalarından dolayı onlara şükranlarımı sunuyorum. Kitabın ortaya konması sürecinde bizlere destek olan tüm aile bireylerimize de tek tek teşekkür ediyorum. Kitabın fikir olarak olgunlaşmasına katkı sunan yazar arkadaşım Sümeyye ÖCAL'a, kitabın son okumasını üstlenen ve özenle geri bildirim veren yazar arkadaşım Özge MAVİŞ SEVİM'e, Özlem ERDEN-BAŞARAN'a yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum. Kitabın basımını üstlenerek alana katkı sunmasına kapı aralayan PEGEM AKADEMİ'ye ve çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimizi sunarım.

Editör

Doç. Dr. Semra DEMİR BAŞARAN
ORCID No: 0000-0002-5245-7657

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Semra DEMİR BAŞARAN

1. Bölüm: Kapsayıcı Eğitim

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0861-0626

Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye DERİN - Sakarya Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9102-7561

2. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarıma Giriş

Doç. Dr. Semra DEMİR BAŞARAN - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5245-7657

3. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarımın Temelleri

Dr. Özlem ERDEN-BAŞARAN

ORCID No: 0000-0002-0374-1942

Dr. Emine ERDEN

ORCID No: 0000-0002-7619-0715

4. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarımın Dünya'da ve Türkiye'deki Yansımaları

Doç. Dr. Gülay BEDİR - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003- 3488-6340

5. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Çevre Düzenlemeleri

Dr. Öğr. Üyesi Özge MAVİŞ SEVİM - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4120-5374

6. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarım ve Eğitim Programları

Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3482-3868

7. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Değerlendirme

Doç. Dr. Özlem Yeşim ÖZBEK - Çankırı Karatekin Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4222-4040

8. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarım ve Teknoloji

Öğr. Gör. Sümeyye ÖCAL - İstanbul Gelişim Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5351-4820

9. Bölüm: Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları

Dr. Emine ERDEN

ORCID No: 0000-0002-7619-0715

Dr. Özlem ERDEN-BAŞARAN

ORCID No: 0000-0002-0374-1942

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. BÖLÜM KAPSAYICI EĞİTİM

Giriş	1
Kapsayıcı Eğitimin Hukuki Temelleri Ve Felsefesi	3
Kapsayıcı Eğitimin Gereçekleri	5
Öğrenmede Evrensel Tasarım.....	7
Dezavantajlı Gruplar.....	10
Engeli Olan Çocuklar	10
Geçici Koruma Altındaki Çocuklar.....	12
Yoksulluk	13
Travma Yaşamış Çocuklar.....	15
Kapsayıcı Eğitim Bağlamında Mücadele Edilmesi Gereken Tutum ve Davranışlar... 16	
Kalıp Yargı.....	17
Ön Yargı.....	19
Ayrımcılık.....	21
Ayrımcılığın Görülme Biçimleri.....	23
Damgala(n)ma.....	25
Ötekileştirme	29
Sosyal Dışla(n)ma	31
Sonuç.....	33
Özet	34
Tartışma Soruları.....	35
Kaynakça	36

2. BÖLÜM ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIMA GİRİŞ

Giriş	43
Öğrenmede Evrensel Tasarım ve Kapsayıcı Eğitim	44
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Başlangıcı	45
Evrensel Tasarımın Öğrenmeye Yansımaları: Öğrenmede Evrensel Tasarım	48
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Tanımı ve Özellikleri	51
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Amacı.....	52
Öğrenmede Evrensel Tasarımın İlkeleri.....	53
Birden Fazla Temsil Yöntemi Sağlamak (Öğrenmenin Ne'si).....	53

Birden Fazla Eylem ve İfade Yöntemi Sağlamak (Öğrenmenin Nasıl'ı).....	53
Birden Fazla Katılım Yöntemi Sağlamak (Öğrenmenin Neden'i).....	54
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Yararları ve Avantajları	55
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Yasal Dayanakları.....	56
Rehabilitasyon Yasası (1973) ve Tüm Engelli Çocukların Eğitimi Yasası (1975)	57
Engelli Amerikalılar Yasası (ADA)	58
Yetersizliği olan Bireylerin Eğitimi Yasası (IDEA).....	58
Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın Yasası (NCLB)	59
Her Öğrenci Başarır Yasası (ESSA).....	60
Herkes İçin Eğitim Hareketi (EFA).....	61
Salamanca Bildirisi (1994)	61
Amerikan Kongresi Yüksek Öğretim Fırsatı Hareketi (HEOA)	62
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Teorik Temelleri	62
Çok Algılı Öğretim	63
Çoklu Zekâ Teorisi.....	64
Bloom Öğrenme Taksonomisi.....	65
Gagné Öğrenme Durumları Teorisi	66
Özet	66
Tartışma Soruları.....	69
Kaynakça.....	69

3. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIMIN TEMELLERİ

Dijital Çağda Eğitim.....	73
Beyin Araştırmaları ve Öğrenmede Evrensel Tasarım	75
Sinir Bilimi ve Öğrenmede Evrensel Tasarımla İlişkisi.....	77
Duyuşsal Ağlar	78
Tanıma Ağları.....	80
Stratejik Ağlar	83
Öğrenme Bilimi ve Öğrenmede Evrensel Tasarımla İlişkisi.....	86
Bilişsel Psikoloji ve Öğrenmede Evrensel Tasarımla İlişkisi.....	87
ÖET'nin Farklılaştırılmış Öğretim ve Performans Tabanlı Değerlendirme İle İlişkisi	89
Eğitim Koçluğu Modeli	89
Farklılaştırılmış Eğitim.....	95
Hazırbulunuşluk, İlgi Alanları ve Öğrenme Profilleri	96
Performans Tabanlı Değerlendirme	97
Özet	99
Tartışma Soruları.....	101
Kaynakça.....	103

4. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIMIN DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

Giriş.....	109
Öğrenmede Evrensel Tasarımın Dünya'daki Yansımaları.....	112
Engelli öğrencilere Yönelik Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları.....	112
Programlar ve Derslere Yönelik Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları...	118
Öğretmen Yetiştirmede Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları.....	121
Farklı Kültürlere Yönelik Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları	125
Türkiye'de Öğrenmede Evrensel Tasarıma Yönelik Uygulamalar	127
Engelli öğrencilere Yönelik Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları.....	127
Programlar ve Derslere Yönelik Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları...	128
Özet	130
Tartışma Soruları.....	130
Kaynakça.....	131

5. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIMA DAYALI ÇEVRE DÜZENLEMELERİ

Giriş.....	137
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Fiziksel Çevrenin Düzenlenmesi.....	138
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Sınıf İçi Düzenlemeler: Kapsayıcı Sınıflar.....	139
Kapsayıcı Sınıfların Yapılandırılması	139
Kapsayıcı Sınıflara Uygun Öğretim Yöntemlerinin Düzenlenmesi	142
Kapsayıcı Sınıflarda Materyal Kullanımı	144
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Sınıf Dışı Düzenlemeler	146
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Psiko-Sosyal Çevrenin Düzenlenmesi.....	148
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Psiko-Sosyal Çevre Düzenlemelerinin Öğrenciye Etkisi	148
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Psiko-Sosyal Düzenlemeler: Demokratik Sınıf Ortamları.....	149
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Eğitim Felsefesine Sahip Öğretmenin Öğrenme Ortamının Düzenlemesindeki Rolü ve Sorumlulukları	154
Özet	157
Tartışma Soruları.....	159
Kaynakça.....	160

6. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIM VE EĞİTİM PROGRAMLARI

Giriş	161
Eğitim Programı Tasarımları ve Evrensel Eğitim Programı İlişkisi.....	166
Konu Merkezli Eğitim Programı Tasarımları.....	168
Öğrenci Merkezli Eğitim Programı Tasarımları	169
Sorun Merkezli Eğitim Programı Tasarımları.....	170
Evrensel Olarak Tasarlanmış Eğitim Programlarının Özellikleri	171
Evrensel Eğitim Programı Nasıl Tasarlanmalıdır?	171
Evrensel Eğitim Programı Tasarımının Bileşenleri: Hedefler, İçerik, Öğrenme-Öğretme Süreci	175
Hedefler	176
Öğrenmede Evrensel Tasarım İlkelerine Uygun Hedef ve Kazanım Örnekleri.....	181
İçerik	183
Öğrenme-Öğretme Süreci.....	184
ÖET'ye Uygun Eğitim Öğretim Etkinlikleri	185
Evrensel Öğretim Tasarımına Uygun Öğretim Materyalleri	186
Evrensel Olarak Tasarlanmış Eğitim Programlarında Öğretmen ve Öğrenci Rollerini ..	190
Özet	193
Tartışma Soruları.....	194
Kaynakça	195

7. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIMA DAYALI DEĞERLENDİRME

Giriş.....	199
Değerlendirmenin Anlamı ve İşlevleri	200
Değerlendirme Türleri.....	200
Formal değerlendirme	200
İnformal değerlendirme	201
Formatif / Biçimlendirici Değerlendirme	202
Summatif / Özetleyici / Betimleyici/ Düzey Belirleyici Değerlendirme.....	202
Alternatif Değerlendirme.....	202
Geleneksel Değerlendirmenin Sorunları	203
Öğrenmede Evrensel Tasarım İlkelerine (ÖETİ) Dayalı Değerlendirme	205
Geleneksel Değerlendirme ve ÖETİ'ne Dayalı Değerlendirme Arasındaki Fark	209
Öğrenmede Evrensel Tasarıma Dayalı Değerlendirmelerin Yasal Dayanakları	211
Öğrenmede Evrensel Tasarım İlkeleri ve Değerlendirmeye Yansımaları	214
Çoklu Temsil Aracı Sağlamak (Tanıma Ağı)	214

Çoklu Katılım Yolu Sağlama (Duygusal Ağ)	215
Çoklu eylem ve ifade aracı sağlama (stratejik ağ)	216
Öğrenmede Evrensel Tasarım İlkelerine Dayalı Değerlendirme Uygulamaları İçin Öneriler.....	217
Evrensel Tasarımın İlkelerinin Geniş Ölçekli Testlere Uyarlanması	221
Öğrenmede Evrensel Tasarım İlkeleri'ne Dayalı Değerlendirmelerde Kullanılabilecek Yöntemler	225
Performans Ödevleri.....	225
Portfolyolar/ Öğrenci Ürün Dosyası.....	226
Öz Değerlendirme.....	226
Standart Testler ve ÖETİ'ne Dayalı Testler	226
Teknoloji Tabanlı Alternatif Yöntemler.....	228
Öğrenmede Evrensel Tasarım İlkelerine Dayalı Değerlendirmeler İçin Yapılabilecek Düzenlemeler	229
Evrensel Tasarım İlkelerine Dayanan Test ve Yazılım Örnekleri	234
Öğretimde Evrensel Tasarım İlkelerine Dayalı Değerlendirmenin Sorunları	236
Özet	237
Tartışma Soruları.....	239
Kaynakça	240

8. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIM VE TEKNOLOJİ

Giriş.....	245
Yardımcı Teknolojiler ve Eğitim Amaçlı Kullanımı.....	246
Öğrenen Farklılıkları ve Teknolojinin Rolü.....	249
Değişen İletişim Araçlarının Eğitime Entegrasyonunun Gerekliliği.....	251
Başlıca İletişim Becerilerini Geliştirmede Teknolojinin Rolü.....	253
Konuşmayı Anlama Becerisi:	253
Metin Okuma Becerisi	254
Görsel Anlama Becerisi.....	255
Dijital İletişim Araçlarının Eğitime Katkıları.....	257
Eğitimde Kullanılabilir Teknolojik Araçlar ve Özellikleri	262
Özet	268
Tartışma Soruları.....	270
Kaynakça.....	271

9. BÖLÜM

ÖĞRENMEDE EVRENSEL TASARIM UYGULAMALARI

Erken Çocukluk Eğitimi ve Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları	275
İlköğretimde Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları	281
Ortaöğretimde Öğrenmede Evrensel Tasarım Uygulamaları	286
Özet	290
Tartışma Soruları	293
Kaynakça	294
Yazarlar Hakkında	297

1. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİM

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0861-0626

Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye DERİN - Sakarya Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9102-7561

ODAKLANILAN SORULAR

- Kapsayıcı eğitim nedir?
- Kapsayıcı eğitimin felsefesi nedir?
- Kapsayıcı eğitimin hukuki temelleri nelerdir?
- Kapsayıcı eğitimin gerekçeleri nelerdir?
- Kapsayıcı eğitimde özellikle odaklanması gereken dezavantajlı gruplar kimlerdir?
- Kapsayıcı eğitim bağlamında mücadele edilmesi gereken tutum ve davranışlar nelerdir?

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Antonio Guterres 18 Temmuz 2020'de Mandela Dersleri kapsamında gerçekleştirdiği ve bugüne kadarki en sert konuşmalarından birisinde eşitliği sağlamaya yönelik dünyada gerçekleştirilen ilerlemenin “mit, yanılsama ve gerçek dışı” olduğunu vurgulamıştır. Genel Sekreter özellikle COVID-19 virüsünün neden olduğu küresel salgının dünyadaki sistemik eşitsizliği yadsınamaz bir şekilde ortaya çıkardığını belirtmiş ve “hepimizin aynı gemide olduğumuz ve ırkçılık sonrası dünyada yaşadığımız” düşüncesinin bir yanılsamadan ibaret olduğuna dikkat çekmiştir (Guterres, 2020). Gerçekten de dünyadaki servetin yarısına 26 insanın sahip olduğu düşünülürse, eşitlik adına gidilecek çok büyük mesafelerin olduğu görülebilir. Dünyadaki eşitsizlikle ilgili şu rakamlar bize durumun ciddiyeti hakkında daha iyi fikir verebilir: Yaklaşık ra-

BM'nin 2030 Gündemi'nde "Herkes için kapsayıcı ve adil kaliteli eğitimin sağlanması ve hayat boyu öğrenme imkânlarının geliştirilmesi" amacı benimsenmiştir.

kamlarla günümüzde açlık sınırı olarak belirtilen günlük 1.90 doların altında gelire sahip insan sayısı 750 milyon, mülteci sayısı 75 milyon, temiz suya erişimi olmayan insan sayısı 2 milyar, tuvaleti olmayan insan sayısı 1.5 milyardır.

BM 2015 yılında ilan ettiği "2030 Gündemi: Sürdürülebilir Bir Gelecek" programında gelecek 15 yıl boyunca dünyadaki eşitsizlikleri giderebilmek için politika ve eylem planları oluşturmuştur. 2030 Gündemi kapsamında toplam 17 hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerden dördüncüsü eğitim ile ilişkilidir ve "herkes için kapsayıcı ve adil kaliteli eğitimin sağlanması ve hayat boyu öğrenme imkânlarının geliştirilmesi" şeklinde ifade edilmiştir (SKH 4, tarihsiz). Dört numaralı hedefin alt amaçlarına bakıldığında temel olarak tüm çocukların 2030 yılına kadar kaliteli bir okul öncesi, temel eğitim ve ortaöğretime erişimlerinin sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir. Beşinci alt amaç ise doğrudan hassas (*vulnerable*) çocuklara yöneliktir ve "2030'a kadar, eğitimde cinsiyet farklılıklarını yok etmek ve engeli olan kişiler, yerli halklar ve incinebilir durumda olan çocuklar da dâhil olmak üzere hassas kişilerin genel ve mesleki (yaygın eğitim) eğitimin tüm kademelerine eşit erişimlerinin sağlanması" şeklinde ifade edilmiştir. Nitekim Türkiye dâhil olmak üzere UNICEF ve UNESCO'nun ülkeler bazındaki stratejik planlarına bakıldığında, kaliteli kapsayıcı bir eğitime tüm çocukların erişiminin sağlanmasının temel amaç olarak belirlendiği görülmektedir.

Kapsayıcı eğitim dünyada 1970'li yıllardan itibaren sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. Kavram ilk olarak çoğunlukla engeli olan çocukların genel eğitim sistemine kaynaştırılması amacıyla kullanılmıştır (UNESCO, 2005). Ancak bu kaynaştırma yaklaşımı okulların organizasyonunda, müfredatta ve öğrenme-öğretme süreçlerinde bir değişime yol açmamıştır (UNESCO, 2005). Engelliliğin dış faktörlerden bağımsız "düzeltilecek" bir durum olmadığı, aksine engellerin toplumsal ve çevresel faktörlerin meydana getirdiği sınırlamalar yüzünden ortaya çıktığı anlayışının alanda hâkim olmaya başlaması, özel eğitimde yeni bir kapsayıcılık anlayışının ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Toplumsal ve demokratik duyarlıkların artması ve eğitim sistemlerinden sadece engeli olan çocukların değil başka birçok dezavantajlı grubun da dışlandığının daha net fark edilmesi gibi sebeplerle zaman içinde tüm dezavantajlı gruplar da kapsayıcı eğitim çerçeve-

sinde düşünülür olmuştur. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler'in 1990 Jomtien Bildirgesiyle hayata geçirilen "Herkes için Eğitim" programı BM örgütlerinin temel gündemi haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Raportörü B. Lindqvist (1994, akt., UNESCO, 2005, s. 17) bu gündemi şu şekilde ifade etmiştir: "Dünyanın tüm çocukları ve gençleri, bireysel güçlü ve zayıf yönleri ile ve umutları ve beklentileri ile eğitim hakkına sahiptir. Eğitim hakkı sadece belirli türde özellikleri olan çocuklara özgü değildir. Bu nedenle, bir ülkenin okul sistemi tüm çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlanmalıdır". Böylece kapsayıcı eğitim günümüzde, UNICEF ve UNESCO gibi Birleşmiş Milletler örgütlerince tüm bireyleri içerecek şekilde şöyle tanımlanmaktadır: "Öğrenmeye, kültüre ve topluluklara katılımı artırarak ve eğitim içinde, eğitimden dışlanmayı azaltarak, tüm öğrenenlerin farklı ihtiyaçlarına hitap eden ve karşılayan bir süreçtir. Bu süreç içerikte, yaklaşımlarda, yapılarda ve stratejilerde değişim ve düzeltmeleri gerektirir" (UNESCO, 2005, s. 13).

1. KAPSAYICI EĞİTİMİN HUKUKİ TEMELLERİ VE FELSEFESİ

Kapsayıcı eğitim anlayışı esasen eğitimde hak temelli bir anlayıştan hareket eder ve UNICEF tarafından çok öz bir şekilde ifade edildiği gibi "her çocuk kaliteli bir eğitim ve öğrenme hakkına sahiptir" (UNICEF, tarihsiz) felsefesini benimser. Esasen belirtilen bu haklar, hem ulusal hem de uluslararası mevzuat aracılığıyla garanti altına alınmıştır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi" başlığını taşıyan 42. Maddesinde "Kimse[nin], eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılama[yacağı]" belirtilmektedir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Kanunu'nun 4. Maddesinde ise tüm çocuklara ayrımcılık yapılmadan eşit bir eğitim imkânı sunulmasının gerektiği şu sözlerle dile getirilmiştir: "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz." Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği ise mevzuat gereği eğitim hakkından yararlanmak üzere okula gelen tüm öğrencilerin kaliteli eğitim alma hakları olduğunu belirtecek çeşitli düzenlemeleri içermektedir. Örneğin, Eğitim ve Öğretim Etkinlikleri başlığı altında 8. Maddede "Öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleriyle ortaöğretim

Kapsayıcı eğitim öğrenmeye, kültüre ve topluluklara katılımı artırarak ve eğitim içinde, eğitimden dışlanmayı azaltarak, tüm öğrenenlerin farklı ihtiyaçlarına hitap eden ve karşılayan bir süreçtir.